

Błażej Osowski

Wielkopolski formant *-yszek* oraz *-yszka*, *-yszko*, *-iszek*, *-iszka*, *-iszko* w historii języka polskiego

Wielkopolskie nacechowanie formantu *-yszek* było zauważane już w 2. połowie XIX wieku: „Zdrabniają [w Wielkim Księstwie Poznańskim – B.O.] w drugim stopniu na *-yszek* (a rzadko kiedy w stopniu pierwszym na *-ek*), np. *kawałyszek*, *wiányszek*, *garnyszek* v. *garnela-szek*, *chłopyszek...*”¹, a na początku wieku XX Kazimierz Nitsch stwierdza, że ani Kraków, ani Warszawa nie znają wielkopolskiego *-ity* i *-yszek*².

Analizowany formant w języku ogólnym jest rzadki:

Pełnią one oba [formanty *-iszek* i *-yszek* – B.O.] tę samą funkcję ekspresywną: formant *-iszek* w derywacie *braciszek*, *-yszek* w nacechowanych rzadkością i regionalnością derywatach *chłopyszek* i *kamyszek*. Funkcję mutacyjną mają oba w nazwach przyrodniczych o motywacji onomazjologicznej: *-iszek* w odrzeczownikowym derywacie symilatywnym *widliszek* i odczasownikowym *wodziszek* ‘roślina o kolczastych liściach’, *-yszek* w odprzymiotnikowym *ślodyszek* zool. (z ucięciem *-k-* w podstawie *ślodki*)³.

Wielkopolski charakter sufiksu *-yszek* potwierdzają Andrzej Tomaszewski: „Do najwybitniejszych znamion słowotwórczych w gwarach wlkp. należy suf. *-yšek*, służący do tworzenia rzeczowników zdrobniałych [...]”⁴, Zenon Sobierajski: „Znana jest więc Wielkopolska ze

¹ O. Kolberg, *Rzecz o mowie ludu wielkopolskiego*, w: *idem, Dzieła wszystkie*, t. 63, Wrocław–Poznań 1971, s. 352.

² K. Nitsch, *Odrębności słownikowe Poznania, Krakowa, Warszawy*, „Język Polski” 1914, nr 2, s. 264.

³ R. Grzegorzczkova, J. Puzynina, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa 1979, s. 178.

⁴ A. Tomaszewski, *Mowa ludu wielkopolskiego. Charakterystyka ogólna. Z dwoma mapami*, Poznań 1934, s. 34. Na końcu artykułu przytaczam materiał z tzw. kartoteki Tomaszewskiego (M. Gruchmanowa, *Wielkopolskie materiały*

swych *zbanyszków, gornyszków i wymboryszków* (czyli wiaderek)”⁵, Monika Gruchmanowa: „[...] przyrostkiem zdrabniającym, charakterystycznym dla gwar Wielkopolski jest *-yszek* (w miejscu ogólnopolskiego *-uszek, -eczek*), np.: *gornyszek, czepyszek, klómbyszek, stołyszek* itp.”⁶, Zygmunt Zagórski⁷, Piotr Bąk: „Najproduktywniejszym złożonym przyrostkiem zdrabniającym jest *-yszek*”⁸, czy Henryk Nowak: „Północnopolski przyrostek *-yszek* jest w badanych gwarach bardzo produktywny [...]. Przyrostek *-yszek* wprowadza w treść podstawy tworzonej formacji cechę zdrobniałości, nierzadko zabarwioną dodatkowo odcieniem pieszczotliwości, rzadziej – wyłącznie pieszczotliwości”⁹.

Z kolei Stanisław Bąk zalicza formant *-ysek (-yszek)* do grupy wpływów wielkopolskich w gwarach dolnośląskich¹⁰. Maria Karpluk poszerza zasięg występowania struktur z *-yszek* na Polskę północną: poza Wielkopolską odnotowuje go na Kujawach, Krajnie, Pomorzu, Śląsku, w Łęczyckiem i Łowickiem oraz u pisarzy „niestroniących od regionalizmów” również z terenów północnej Polski: Marii Dąbrowskiej (Kaliskie), Marii Konopnickiej (Suwalszczyzna), Henryka Sienkiewicza (Podlasie), Jana Kasprowicza (Kujawy)¹¹. Do ich grona na-

gwarowe zebrane przez Adama Tomaszewskiego, w: eadem, Gwary w ojczyźnie i na obczyźnie. Studia, Poznań 2003, s. 33–38). Poświadczenia formantu pochodzą z całej międzywojennej Wielkopolski. Por. aneks na końcu artykułu.

⁵ Z. Sobierajski, *Charakterystyka gwar wielkopolskich*, „Literatura Ludowa” 1965, nr 2–3, s. 7. Ze względu na brak monograficznego opracowania gwar centralnej Wielkopolski posłużono się tekstami gwarowymi zebranymi przez Sobierajskiego (*Teksty gwarowe ze środkowej Wielkopolski*, Poznań 1995), które potwierdziły występowanie formantu *-yszek* również w tej części dialektu wielkopolskiego, np. *wymb^horyszki* (s. 26), *r^howyszek* (s. 73), *placyszki* (s. 114), *czepyszek* (s. 164).

⁶ M. Gruchmanowa, *Gwary wielkopolskie*, w: eadem, *Gwary w ojczyźnie i na obczyźnie...*, s. 132.

⁷ Z. Zagórski, *Gwary północnej Wielkopolski*, Poznań 1967, s. 108.

⁸ P. Bąk, *Gwara okolic Kramska w powiecie konińskim. Zarys fonetyki i słowotwórstwa*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 44.

⁹ H. Nowak, *Gwary chazackie w powiecie rawickim*, Poznań 1970, s. 150.

¹⁰ S. Bąk, *Dolny Śląsk pod względem językowym*, „Literatura Ludowa” 1958, nr 1, s. 10.

¹¹ M. Karpluk, *Ze słowotwórstwa rzeczowników polskich. Przyrostki -yszek, -yszka, -yszko*, w: *Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki*, red. S. Hrabec, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 147–148.

leży jeszcze dołączyć związanego z Mazowszem Teofila Lenartowicza¹².

Do wyżej wymienionych derywatów z formantem *-yszek* dodać by jeszcze można często przywoływane przykłady: *kamyszek* i *rzemyszek*. Prosta sprawa. Tylko pozornie, ponieważ większość z przywołanych derywatów nie jest wynikiem jedynie prostej sufiksacji, którą Stanisław Grabias nazywa derywacją postępową, lecz derywacji dezintegralnej wymiennej¹³. *Stołyszka* nie motywuje przecież *stół*, lecz *stolek*, podobnie *czepyszek*, *gornyszek*, *klómbyszek*, *wianyszek*, *wymboryszek* motywowane są przez podstawy z elementem *-ek*¹⁴ (będące po części genetycznie, a po części funkcjonalnie deminutywami), po której w derywatach nie ma śladu, zaś w *kamyszku* i *rzemyszku* brak *-eń*-wchodzącego w skład ich podstaw. Są to więc przykłady występowania formantu *-yszek*, lecz – czego w dotychczasowych opisach nie uwzględniano – struktury powstały w wyniku derywacji dezintegralnej. Przykładów z *-yszek* pochodzących z derywacji dodatniej jest niewiele: *chłopyszek*, *kawałyszek*, *konyszek*, choć i tu możemy wskazać równoległą interpretację odwołującą się do derywacji dezintegralnej wymiennej (od *chłopiek*, *kawałek*, *konik*).

Nie dziwi to jednak, jeśli weźmie się pod uwagę, że przywołane prace powstały w latach 60. i 70. wieku XX, kiedy to w dialektologii najsilniejszy był nurt badań fonetycznych, mniej uwagi poświęcający zagadnieniom słowotwórczym. Zresztą problemu tego w pewnym stopniu jednak dotyka Karpluk, która wyodrębnia trzy grupy interesujących nas derywatów¹⁵: a) w opozycji do ogólnopolskiego *-yk*, np. *grzebyszek* : *grzebyk*; b) *-yszek*, *-yszka*, *-yszko* w opozycji do ogólnopolskich zdrobnień z *-ek*, *-ka*, *-ko* (rzadziej *-ik*), kiedy pień może być

¹² Krystyna Kallas, omawiając twórczość tego pisarza, wymienia wśród stosowanych przez niego formantów deminutywnych m.in. *-yszek* (K. Kallas, *Trzy ludowe zjawiska stylistyczne w twórczości Teofila Lenartowicza*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Nauki Humanistyczno-Społeczne”, t. 17, Filologia Polska VI, 1966, s. 104). Musimy jednak pamiętać, że materiał literacki ma inną siłę dowodową niż potwierdzenia gwarowe, dlatego też w dalszej części pracy ograniczam się tylko do danych dialektologicznych.

¹³ S. Grabias, *Typy derywacji i składnikowa analiza funkcji formantów*, w: *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, Lublin 1981, s. 130–134.

¹⁴ Tu i dalej stosuję następujące rozróżnienie: dywiz przed ciągiem liter oznacza formant słowotwórczy, dywiz przed i po ciągu liter oznacza połączenie głosek, najczęściej o charakterze morfemowym, a zakończenie wyrazu oznaczono ~.

¹⁵ M. Karpluk, *op.cit.*, s. 153.

samodzielnym wyrazem, np. *kawałyszek* : *kawałek* : *kawał*); c) *-yszek*, *-yszka*, *-yszko* w opozycji do ogólnopolskich formacji z *-ek*, *-ec*, *-ka*, *-ko*, *-ce*, kiedy pień nie jest samodzielnym wyrazem, np. *czepyszek* : *czepiec*. W grupie trzeciej wskazuje autorka na oddziaływanie wzoru *dzban* – *dzbanek* – *dzbanyszek* na powstanie form *kubek* – *kubyszek*, które formantu zdrabniającego w podstawie nie zawierają. Nie wiadomo jednak, czy dzielony zbiór to jednostki gwarowe, czy historyczne. Ponadto analiza prowadzona jest przy tym z punktu widzenia języka ogólnopolskiego – zdaje się – współczesnego dla autorki, dlatego wydaje się, że nowe spojrzenie uwzględniające rozwarstwienie chronologiczne słownictwa oraz specyfikę słowotwórstwa gwarowego będzie korzystne.

Niniejszy artykuł ma za zadanie przyjrzeć się formacjom z *-yszek* i *-iszek* wraz z jego wariantami rodzajowymi *-yszka*, *-yszko*, z uwzględnieniem typu podstawy oraz derywacji. W analizie uwzględniono wybrane słowniki historyczne i współczesne języka polskiego (Sstp, SPXVI, SXVII, SL, SWil, SW, SJPD, USJP¹⁶), zwracając uwagę na poświadczenie zarówno derywatu, jak i jego podstawy w danym źródle oraz – w mniejszym stopniu – na charakterystyki, definicje podawane przy analizowanych jednostkach dla określenia żywotności relacji motywacyjnej. Do analizowanego zbioru włączono także wyrazy niepodzielne, lecz zawierające *~iszek* / *~yszek* oraz derywaty nie tylko od podstaw rzeczownikowych, co znacząco zmienia niniejszą pracę w stosunku do artykułu Karpluk.

Ze względu na regionalne nacechowanie *-yszek* należałoby mówić o różnym od *-iszek* formancie. Formalne podobieństwo (por. podsumowanie artykułu) zadecydowało o objęciu ich wspólną analizą.

Przeglądu dokonamy, uwzględniając różnicowanie rodzajowe formantu. Najpierw przedstawione zostaną jednostki słowotwórczo niepodzielne, następnie derywaty, wśród których uwzględniony został rodzaj derywacji: w pierwszej kolejności postępowej, dalej zaś deintegralnej ze zwróceniem uwagi na wymieniane elementy i typ podstawy.

Wśród **rzeczowników rodzaju męskiego** z *~iszek* lub *~yszek* wyrazy niepodzielne (np. *tamaryszek*) lub złożenia, których część składową stanowi derywat *-ek* zaszeregowany do odpowiedniej grupy de-

¹⁶ Rozwiązania skrótów słownikowych podaję na końcu artykułu.

rywatów prostych (np. *darmopyszek*), lub też wyrazy, w których domyślać się możemy jednostki słowotwórczo podzielnej, lecz niemożliwe jest wskazanie więzi motywacyjnej, np. w nazwie rośliny *zeniszek* (SXVII, SL, SWil, SW) – stanowią drugą co do wielkości grupę. Ogółem jest to 28 haseł. W Sstp są to jedynie *bazyliszek* i *bażyliszek* (który w pierwszej z postaci poświadczony jest we wszystkich późniejszych analizowanych słownikach poza SL), lecz później zauważamy gwałtowny przyrost oraz swoistą fluktuację: 6 wyrazów w SPXVI, 14 – w SXVII, następnie spadek do 7 w SL i znów wzrost do 19 SWil, i powolny spadek do 15 (SW), 6 (SJPD) i 5 (USJP).

Wyodrębniającą się podgrupą są rzeczowniki mające łacińskie odpowiedniki na *-iscus*, np. *basiliscus* (*bażyliszek*), *Franciscus* (*Franciszek*), *lentiscus* (*lentyszek*), *tamariscus* (*camaryszek*, *tamaryszek*). Dwie ostatnie nazwy roślin mogły posłużyć jako wzór dla określeń botanicznych, które szczególnie częste są w SPXVI (*bodziszek*, *kręciszek*, *lentyszek*, *narcyzek*), SXVII (poza wcześniejszymi *bodziszkim* i *lentyszkim* jeszcze: *hanyszek*, *narcyszek*, *tamaryszek*, *zeniszek*, *żeniszek*, *żoniszek*), SL (*lentyszek*, *narcyszek*, *tamaryszek*, *zeniszek*) i SWil (te same hasła co w SXVII oraz: *bobiszek*, *camaryszek*, *drzewiszek*, *kręciszek*, *narcyzek* i *nibynarcyzek*, *przeciszek*, *radziliszek*, *szczyrbiszek*) i SW (*bodziszek*, *camaryszek*, *kręciszek*, *lentyszek*, *nibnarcyzek*, *radziliszek*, *tamaryszek*, *zeniszek* i *żeniszek*). Podgrupa ta jest ważna z dwóch względów. Po pierwsze, jest wyrazista semantycznie, a powtarzalność części *-iszek* / *-yszek* może wskazywać na to, że była ona wyspecjalizowanym sufiksem wskazującym na przynależność wyrazu do określonej grupy leksyki – specjalistycznej, botanicznej. Po drugie, wskazywałoby to, że sufiks *-iszek* / *-yszek*, przynajmniej w wyżej omówionej funkcji, był środkiem wspieranym przez wzory obce (łacińskie), co zresztą w zakresie słownictwa naukowego znajduje analogie. Formant *-iszek* powstałby więc w wyniku odcięcia *-us* z łacińskiego *-iscus*, a tak powstała częśćka w wyniku unikania dwóch dialektalnych cech północnopolskich, mazurzenia oraz *-k* bez *e* ruchomego, uzyskałaby ostatecznie postać *-iszek* (por. też dalszy fragment o próbach wyjaśniania genezy formantu). Za taką interpretacją mogłaby także przemawiać para *obeliszek* – *obelisk* odnotowana przez SL i SW.

Grupa derywatów z *-iszek* bądź *-yszek* powstałych w wyniku derywacji postępowej od podstawy rzeczownikowej nie jest wielka (6 jed-

nostek), lecz względnie stała. Najstarsze hasła tego typu rejestruje SPXVI: *braciszek*, *dzwonyszek*, *knodyszek*, i następnie SXVII: *braciszek*, *dołyszek* ‘zdrobnienie od dół’¹⁷, *dzwonyszek*, *młotyszek* ‘zdrobnienie od młot’¹⁸. Niemal wszystkie – poza drugim – wyrazy z SXVII odnotowuje także SL, dodając jeszcze *knodyszek* ‘kolanko w roślinie, np. trzcinie’, który wraz z *braciszek* pojawia się także w SWil. W SW następuje prawdziwa eksplozja tego typu – aż 32 hasła, lecz większość ujęta w nawias prosty, co ma sygnalizować wyraz gwarowy. SJPD odnotowuje ponownie *braciszek*, *dołyszek* i przydaje *chłopyszek*. Pierwsze z haseł jako jedyne reprezentanta tej grupy odnotowuje USJP. Dla wielu derywatów tej podgrupy możliwa jest także interpretacja słowotwórcza uwzględniająca derywację dezintegralną wymienną: od zdrobniałych podstaw z ucinanym *-ek* i dodawanym w jego miejsce *-yszek*, np. *dzwon-ek* > *dzwon* + *yszek*. Analogicznie powstać mógł *chłopyszek*, gdzie ucięciu uległ sufix *-ec*.

Formanty *-iszek* oraz *-yszek* mogły występować także przy derywatach innych niż rzeczownikowe, tj. od czasowników i od przymiotników. Podstawy dewerbalne tkwią w wyrazach odnotowanych przez cztery słowniki: *bodziszek* : *bóść*, *bodzie* (SL), *kręciszek* (SXVII, SL, SW), *plodziszek* (SXVII, SL, SWil, SW), *storzyszek* : *storzyć* (SXVII, SL). W wymienionych derywatach, które są nazwami roślin, dominuje motywacja asocjacyjna wskazująca na funkcję, działanie roślin, np. *bodziszek* ‘bodącego co, rzecz, jaka koląca, kolec, oścień’, *storzyszek* ‘ziele [...] od storzenia męskiego członka nam rzeczone’. Co ciekawe, choć są to nazwy botaniczne, to jednak zupełnie inne od wcześniej omawianego typu *tamaryszek*, tj. wyrazów z częstką *~iszek*, *~yszek*. Po pierwsze, typ *storzyszek* to derywaty, podczas gdy typ *tamaryszek* zawiera jedynie powtarzalną częstkę, lecz nie o charakterze sufiksu, znajdującą oparcie w łacińskich nazwach z *-iscus*. Po drugie, typ *storzyszek* żywotny był w okresie poświadczonym od SXVII do SW, natomiast typ *tamaryszek* istniał od okresu staropolszczyzny, lecz dopiero SWil poświadcza go szczególnie obficie.

Derywaty od podstaw przymiotnikowych to jedynie *słodziszek* (SWil, SW) i *słodyszek* (SJPD, USJP) : *słodki*, *gładyszek* : *gładki* i *złociszek* : *złoty* z SW. Braku *-ki-* w derywacie nie traktuję jako wy-

¹⁷ Definicja za SW, słownikiem, który jako kolejny po SXVII odnotowuje hasło *dołyszek*, które w SXVII znajduje się obecnie jedynie w indeksie.

¹⁸ Definicja za SL z przyczyny jak powyżej.

miany, podobnie jak nie czyni się tego w przypadku form komparatywnych od adiektywów z *-ki-*.

Podgrupy derywacji dezintegralnej wymiennej wyodrębniane na podstawie wymienianego elementu podstawy gromadzą od 1 do 25 przykładów. Przyjrzyjmy się im w kolejności od najmniej do najbardziej liczebnej.

Zbiór jednoelementowy stanowi wymiana *-ak > -iszek* w odnotowanym przez SL haśle *bodziszek* od *bodziak*; możliwa także motywacja przez *bodziec*.

Nielicznym typem są też wymiany *-ec > -yszek* w przywoływanym już wyrazie *chłopyszek* (SW, SJPD, USJP) oraz *skoryszek* : *skorzec* i *wdowyszek* : *wdowiec* z SW.

Nieco liczniejsze są derywaty, w których morfem formotwórczy *-eń* został wymieniony na słowotwórczy *-yszek*. Znajdują się tu przykłady najczęściej przywoływane w literaturze jako wielkopolskie: *rzemyszek* (Sstp, SW), *kamyszek* (SXVII, SW i USJP). Niemal wszystkie przykłady tej podgrupy interpretować można również jako wymianę *-yk* na *-yszek*, np. *strumyszek* : *strumyk* (SXVII), *grzebyszek* : *grzebyk* (SW), *kamyszek* : *kamyk* (SXVII, SW, SJPD). Jedynie *krzemyszek* : *krzemień* (SW) nie dopuszcza podwójnej motywacji. Brak derywatów tego typu w SPXVI, SL i SWil; nieobecność w dwóch ostatnich słownikach wskazywać może m.in. na to, że były one postrzegane już wtedy jako gwarowe i z tego powodu nie włączono ich do wymienionych leksykonów. Jednocześnie jest to jednak typ tak rzadki, że wątpliwe jest, by mógł posłużyć jako wzór dla innych derywatów z *-yszek*.

Osiem derywatów dezintegralnych wymiennych znajdziemy w podgrupie *-ik > -iszek* bądź *-yszek*, np. *grzebyk > grzebyszek*. Cechuje je duża niestabilność chronologiczna. W SPXVI – *kamyszek*, w SXVII pojawiają się *słoiszek*, *słojszek*, *słowszek*, *strumyszek* (tu też możliwa wymiana *-yszek* : *-eń*), z czego kolejne słowniki nie odnotowują żadnego z tych haseł. SL rejestruje **pąkciszek* oraz *puncciszek* (oba od *puncsik*). Gwiazdka przy pierwszym z haseł oznacza zastrzeżenia co do jego normatywności, ale to właśnie je przejął SWil i dodał *grzebyszek*. Słowniki dwudziestowieczne nie odnotowują reprezentantów tego podtypu. Mogłoby to świadczyć o tym, że podtyp ten, choć stary, dość szybko został naznaczony jako nieliteracki, co ograniczyło (ostatecznie aż do zera) jego występowanie w leksykonach. Należy

jednak liczyć się także z inną interpretacją derywatów: nie od zdrobnień z *-ik*, lecz bezpośrednio od ich podstaw.

25 haseł odnajdujemy w podgrupie derywatów, w których wymianie uległo podstawowe *-ek*. Spośród analizowanych słowników najwcześniej ten podtyp rejestruje SW, m.in. *czepyszek*, *kundyszek* : *kądek*, *kuńdek* ‘kąsek, kawałek, odrobina, trochę’, *owczaryszek* : *owczarek*, *piasyszek* : *piasek*, *węboryszek* : *węborek*, *wtoryszek* : *wtorek*. Pozostałe analizowane źródła pozostają daleko w tyle pod względem liczebności materiału: SPXVI – *garnyszek*, *kubyszek*, SXVII – *dołyszek*, *dzwonyszek*, *młotyszek*. Dwa ostatnie oraz *braciszek* znajdziemy w SL, ale już SWil nie wymienia żadnego z tych wyrazów i dopiero w SJPD powraca *dołyszek* oraz pojawia się *novum* – *naparstyszek*. Tylko dla niektórych z wymienionych derywatów możliwa jest również motywacja przez wyrazy podstawowe bez *-ek*, a więc derywacja postępową, w pozostałych zachodzi jedynie wymiana, często naruszająca granice słowotwórcze (*podarunyszek* odnotowany przez SW od wyrazu niepodzielnego słowotwórczo *podarunek*).

Rzeczowniki z *-iszek* / *-yszek* nie zawsze zawierają ten sufix, lecz mogą także zawierać cząstkę *~iszek* / *~yszek*, w której *-isz-* / *-ysz-* należy do podstawy, zaś *-ek* do formantu. Omówimy je jednak, gdyż podobnie jak rzeczowniki niepodzielne z cząstką *~iszek* / *~yszek* (typ *tamaryszek*) mogą stanowić pewien wzór dla interesujących nas tu derywatów.

Najliczniejszą podgrupę (26 przykładów) stanowią rzeczowniki z *-ek* w funkcji deminutywnej. W Sstp odnajdujemy tylko jeden przykład (*szołtyszek*), ale w SPXVI już *kieliszek*, *kuliszek* : *kulig*, *mniszek*, SXVII – *kieliszek*, *mniszek*, *storsyzek* i *stryszek*. Dwie jednostki więcej rejestruje SL: poza znanymi z wcześniejszego okresu i pojawiającymi się we wszystkich późniejszych analizowanych słownikach – *kieliszek*, *mniszek* i *stryszek* – pojawiają się też nowe: *dyszek* : *dych*, *Zbyszek*, *Zbyszek* : *Zbigniew*, których jednak nie przejmują kolejne leksykony. W SWil znajduje się natomiast nowe hasło – *przybyszek* – oraz wariant znanego już w SXVII *storsyzka* – *storsyzek* : *sturzysz*, *sturze*, *storsyz*. SW odnotowuje najwięcej spośród badanych źródeł przykładów tego typu, m.in. nowe *drajkieniszek* : *dreikienig* ‘tytoń pośledniego gatunku, nazwa od rysunku trzech króli na obwolucie (*drei König*)’, *sztyszek* : *sztych*, *wytryszek* : *wytrych*. SJPD odnotowuje występujący już w SL *dyszek* oraz przejęte z SW: *dreliszek*, *gladyszek*,

wytryszek, i nienotowany wcześniej *widliszek*. W USJP znajdziemy tylko 3 najtrwalsze wyrazy, tj. *kieliszek*, *mniszek*, *stryszek*.

W części przykładów tej podgrupy (np. *glądyszek*, *przybyszek*, *storzyszek*) cząstka *~yszek* powstała z formantu *-ek* i części tematu *-ysz-*, w części zaś *-ek* wywołuje palatalizację tematycznej cząstki *-ych*¹⁹, np. *stryszek* : *strych*. Wpływa to, moim zdaniem, na słabsze oddziaływanie derywatów typu *stryszek* na powstawanie struktur z *-yszek*. Podobnie zresztą jest w przypadku derywatów z *-ek* o funkcji strukturalnej²⁰ od podstaw z cząstką *-ych-*, np. *podstryszek* (SJPD), *pyszek* ‘człowiek pyszny’ : *pycha* (SWil, SW) i *dyszek* ‘porcja mięsa, niem. *Diech*’ (SW) oraz *-ek* od podstaw czasownikowych z cząstką *-ych-*: *wzdyszek* ‘ten, kto często wzdycha’ (SL, SWil, SW).

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego z cząstką *~iszka* lub *~yszka* jeszcze w większej mierze niż rzeczowniki rodzaju męskiego są jednostkami słowotwórczo niepodzielnymi, gdyż w tych pierwszych jest to ponad 1/3, podczas gdy w drugich – ok. 1/4 danej grupy. Niemniej wykazują z odnośnymi maskulinami cechę wspólną, tj. pojawienie się w SWil dużej liczby słownictwa z zakresu nauk przyrodniczych, lecz głównie za sprawą złożenia z *myszka* nie są to jak w przypadku rzeczowników r. męskiego nazwy botaniczne, lecz – zoologiczne, np. *długomyszka*, *drzewomyszka*, *kozomyszka* itd. (dodać tu jeszcze można *modliszkę* przejętą przez kolejne słowniki, która dopiero w świetle definicji USJP zyskuje motywację czasownikową odwołującą się do *modlitwy*, oraz *bedliszkę* przejętą przez SJPD i SW, w którym to wskazano na związek z wyrazem *bedla*). Trzeba jednak przyznać, że nowe słownictwo SWil okazało się nietrwałe i SW przejął jedynie *sieromyszkę*, *trawiszkę*, *zieliszkę* i *wędziskiszkę* (ta ostatnia także w SJPD). Wątpliwe jest więc, by – podobnie jak w przypadku typu *tamaryszek* – można było tu mówić o oddziaływaniu rzeczowników z *~iszka* lub *~yszka* na derywaty z *-iszka* bądź *-yszka*.

Derywaty z *-iszka*, *-yszka* od podstaw rzeczownikowych reprezentowane są tylko w dwóch słownikach: SWil (*sateniszka* : *satyna*) i SW

¹⁹ Co przypomina zjawisko perintegracji i absorpcji, por.: Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1964, s. 175.

²⁰ R. Grzegorzczkowska, J. Puzynina, *op.cit.*, s. 28.

(*bedliszka* : *bedła*, *jablónyszka* : *jabłoń*, *muliszka* : *muł*, *sateniszka*, *siekieryszka*)²¹.

Rzeczowniki odprzymiotnikowe z *-iszka*, *-yszka* są grupą niewielką i raczej nietrwałą. Tylko SW odnotował: *boryszka*, *borzyszka*, *buryszka* ‘rodzaj ziemniaków’ : *bury*, *czarnyszka*, *głodniszka*, *śłodyszka*. *Gładyszka* pojawia się od SPXVI do SJPD, lecz poza motywacją przez *gładki* możliwa jest jeszcze druga, przez *gładysz* (w tym przypadku derywat zawierałby jedynie formant feminatywny *-ka* i *-isz-* / *-ysz-* należący do podstawy, nie zaś *-iszka*, *-yszka*). Derywat dewerbalny obecny od SL, *modliszka*, dopiero w USJP uzyskał motywację czasownikową, w innych zaś słownikach należy interpretować go jako wyraz niepodzielny.

Derywację postępową reprezentują jeszcze rzeczowniki odprzymiotnikowe (*kiszka* ‘mleko zsiadłe, kiszzone, kwaśne’ z SW) i odczasownikowe (*mniszka* ‘wykastrowana świnia’ : *mniszyć* w SL, *stryszka* ‘ostrzyżona owca’ : *strzyć*, *syroiszka* w SW oraz *zadyszka* w SW, SJPD, USJP), w których formantem jest jedynie *-ek*, zaś *-isz-* / *-ysz-* należy do podstawy.

W przeciwieństwie do grupy rzeczowników rodzaju męskiego w rodzaju żeńskim derywacja wymienna jest bardzo słabo poświadczona. Ze SW pochodzą dwa przykłady wymiany *-ka* > *-yszka* (*kapyszka* : *kapka*, *owczaryszka* : *owczarka*), *-ica* > *-ka* (*liszka* : *lisica*), *-aj* > *-ka* (*liszka* ‘młodociana postać owada’ : *liszaj* w SW).

Podobnie jak w ostatnim przykładzie, także w zdrobieniach (17 haseł) oraz *feminativach* (12 haseł) rzeczywistym formantem jest *-ka*, zaś *-isz-* / *-ysz-* przynależy do podstawy. Mimo że pierwsza grupa jest zaraz po wyrazach niepodzielnych najliczniejszą i semantycznie wyrazistą, to jednak biorąc pod uwagę życie wyrazów w świetle analizowanych słowników, trzeba stwierdzić, że jest to kategoria niestabilna. *Cyszka* : *cycha* pojawia się w Sstp po to, by później zaniknąć, *fiszka* : *figa* to analogiczny przypadek z SL, *Feliszka* : *Felicha*, *gładyszka* ‘garnek do mleka’ : *gładysz*, *gładysza*, *kryszka* : *krycha*, *lemieszka* i *lemiszka* : *lemiecha*, *liszka* : *licha* ‘obszar ziemi; jednostka miary’, *ładyszka* : *ladycha*, *wiszka* : *wiecha* – z SW, zaś *hładyszka* : *hładysza* i *przeoryszka* : *przeorysza* – z SJPD. Jedynie *myszka* wykazuje ciągłość rejestracji od SXVII do USJP. Stadium pośrednie repre-

²¹ W SPXVI i SW pojawiają się jeszcze *jaśliszka* : *jaśła*, lecz są to pluralia, którymi w artykule się nie zajmuję.

zentują *łodyszka* : *łodyga* (SXVII i SL) oraz *kliszka* : *klisza* (SJPD i USJP). Mimo przyjętego założenia, że słowniki rejestrują reprezentację języka, trzeba pamiętać, że jest to jednak reprezentacja w pewnej mierze subiektywna (autorów leksykonów), co świetnie pokazuje przykład hasła *pyszka* – odnotowanego w SPXVI, SXVII, nieobecnego w SL, ponownie pojawiającego się w SWil oraz SW i ponownie nieobecnego w SJPD i USJP.

Nieciągłość rejestrowania deminutywów przez słowniki jest zresztą pewną cechą powtarzalną, co widać dobrze w zestawieniu z feminatywami – drugą co do liczby grupą z sufiksem *-ek* i częstką *-isz-* / *-ysz-* (niekiedy z alternacji z *-ich-*) w podstawie. Mamy więc *mniszkę* i *towarzystkę* obecne niemal nieprzerwanie od Sstp do USJP²², (*w*)*spółtowarzystkę* – od SL do USJP, *liszkę* – od Sstp do SW, przy czym już od SXVII aż po SWil podaje się oboczną interpretację *liszka* : *lisica* z wymianą *-ka* < *-ica*, która ostatecznie zwycięża i w SJPD i USJP pojawia się już jako wyłączna. Grupę uzupełniają jeszcze: *gładyszka* (SL), *najmyszka* : *najmita*, *półmniszka*, *stryszka* ‘babka, żebraczka’: *strych* ‘dziad, żebrak’ (SW) oraz dwudziestowieczne *przyszka* (SJPD) i *Łotyszka*, *nuworyszka* z USJP.

Jak często bywa w przypadku nazw żeńskich, tak i tym razem pokusić się można w przypadku niektórych derywatów o motywację nie od nazw męskich, ale bezpośrednio od ich podstaw. Jednak nowa interpretacja tylko w niektórych przypadkach, np. *gładyszka* : *gładki* oraz *przyszka* : *przybyć*, pozwoliłaby wyodrębnić formant *-yszka*²³, w pozostałych przypadkach (*współ*)*towarzystka* : (*współ*)*towarzystyć*, *liszka* : *lisica* nadal należałoby mówić o sufiksie *-ka*.

Derywaty z *-ka* w funkcji strukturalnej są niemal tak liczne jak *feminatywa* (10 haseł): *myszka* ‘koń maści myszatej’ < *mysz* (Sstp i SXVII, w SW jest to nazwa wołu), *wyszka* (< *wysza* Sstp < **wyż*, **wyża* SL < *wyża*, *wyż* SWil; SW) oraz *zyszka* (: *zyzka*, *zyzek*, *zerek* SL, SWil, SW). Wszystkie hasła tej grupy pojawiają się w SW. Poza już przytoczonymi są to jeszcze m.in. *fryszka* ‘świeży towar’ : niem. *Frisch* (też w SPXVI), *liszka* ‘nie do pary, liczba nieparzysta’ : *lich*, *lich*, *Pryszka* ‘dzień jarmarku na św. Pryscyllę’, *zaciszka* : *zacisze*.

²² *Towarzystki* brakuje w SPXVI.

²³ Na marginesie rozważań zostawiam wyraz *Łotyszka*, w której motywowanie przez *Łotwa* wymagałoby skomplikowanej interpretacji odnoszącej się do derywacji wymiennej.

Typ ten jednak nie był ani liczebny, ani stabilny, toteż stopniowo wygasał. Mało więc prawdopodobne, by oddziaływał jako wzór na derywaty z *-yszek*.

Wśród **rzeczowników rodzaju nijakiego** z częstką *~iszko* lub *~yszko* tylko hasła z SW zawierają sufiks deminutywny: *dziecię*, *dziecięcia* > *dzieciątyszko*, *kosz* > *koszyszko*, *pólszla* > *puszliszko*. Ze słownika tego pochodzą także dwa przykłady wymiany *ce* > *iszko*, *yszko* (*sluniszko*, *slonyszko* : *słońce*). Ponadto mamy tu jeszcze dwa hasła proprialne z sufiksem *-ko*: *Tyszko* jako zdrobnienie od *Tymoteusz* (SXVII i SL) oraz *Zbyszko* od *Zbigniew* (SL), a raczej *Zbych*.

Po przedstawieniu produktywności poszczególnych grup przyjrzyjmy się dotychczasowym próbom wyjaśnienia genezy formantu i sprawdźmy, czy nasze rozważania rzucają nowe światło na tę kwestię.

Jeszcze przed II wojną światową Halina Świdowska wskazywała na możliwość oddziaływania wzoru *kieliszek*, *braciszek*, *Franciszek*²⁴. Byłoby to więc oddziaływanie postaci brzmieniowej oparte na powtarzalności cząstki *-iszek*, ponieważ z perspektywy słotwórczej wymienione wyrazy jednego typu nie tworzą. Mieczysław Karaś w śląskim *staryszek* widział przekształcenie z *-uszek* lub kontaminację *-aszek* i *-yczek* (*staraszek*, *starzyczek* > *staryszek*)²⁵, nie wiadomo jednak, czy kontaminację widział on w tym konkretnym leksemie, czy w formancie słotwórczym. Zenon Klemensiewicz skłonny jest wywodzić *-iszek* (oraz *-aszek* i *-uszek*) z formacji proprialnych, w których *-ek* wzmacniało odcień pieszczotliwości podstaw na *-ach*, *-asz*; *-ich*, *-isz*; *-uch*, *-usz*²⁶. Karpluk wskazuje dwie możliwe drogi powstania *-yszek*: przez rozpodobnienie, a następnie uproszczenie z *-yczczek* > *-yszczek* > *-yszek* lub dostosowanie północnopolskich dialektycznych wariantów bez *e* ruchomego do form południowopolskich z *e* ruchomym, np. *kamyszczk* > *kamyszczek*²⁷.

Dwie ostatnie koncepcje w świetle przedstawionych w artykule analiz wydają się najbliższe prawdzie:

²⁴ H. Świdowska, *Dialekt księstwa Łowickiego*, „Prace Filologiczne” 1929, s. 311.

²⁵ M. Karaś, [rec.] S. Bąk, „Gwary ludowe Dolnego Śląska. Cz. I. Głosownia”, *Poznań 1956*, s. 129. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Filologicznej*, t. XV, z. 1, „Język Polski” 1957, z. 1, s. 67.

²⁶ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *op.cit.*, s. 219.

²⁷ M. Karpluk, *op.cit.*, s. 151–152.

Formacje na *-ach, -asz; -ich, -isz, -uch, -usz* [które określane są jako średniowieczne – B.O.] mogły wzmacniać element pieszczotliwości przez przybranie formanty *-ek*, np. *Staszek, Broniszek, Boguszek*. Może wyodrębniony z takich właśnie rzeczowników formant *-aszek, -iszek, -uszek* występuje w nielicznych wyrazach, takich jak *stryjaszek, wujaszek, ojcaszek, braciszek, garnuszek, kwiatuszek*²⁸.

Niewątpliwie ma Klemensiewicz rację, że tak mogła wyglądać geneza formantu. Jednak przegląd poszczególnych grup formalnych zawierających cząstkę *~iszek* lub *~yszek* pokazuje, że derywaty z tym formantem utworzone w wyniku derywacji postępowej są w języku ogólnym typem raczej rzadkim²⁹, dlatego też – moim zdaniem – na dalsze losy tego sufiksu wpływ miały inne jeszcze okoliczności. Tym razem przydatne są rozważania Karpluk, odwołujące się do genezy fonetycznej rozpatrywanego formantu. O dostosowaniu północnopolskich dialektycznych wariantów bez *e* ruchomego do form południowopolskich z *e* ruchomym, np. *kamyszk > kamyszek*, według mnie, można mówić tylko w przypadku pierwszych pożyczek z łacińskich form z *-iscus* przynależnych do słownictwa naukowego. I tu z czasem formant uznano za samodzielny wyznacznik słownictwa przyrodniczego.

Również koncepcja o uproszczeniu artykulacyjnym jest zasadna, choć w świetle zgromadzonych materiałów widzę ten proces inaczej niż Karpluk. Genezy *-yszek* nie upatrywałbym jednak, jak przywołana badaczka, w szeregu: rozpodobnienie, a następnie uproszczenie *-yczek > -yszczek > -yszek*, lecz w rozpodobnieniu i uproszczeniu *-yczek* powstałego z nałożenia *-ek* na *-yk > -yszek*. Formant *-yczek* tworzy w przypadkach zależnych trudną do wymówienia grupę spółgłoskową *-czk-*, którą usuwa właśnie rozpodobnienie i uproszczenie. Za tym, że jest to możliwa geneza sufiksu, przemawia fakt, że derywatów z sufiksem *-iszek* oraz z *-iczek* od podstaw z *-ik* jest niemal tyle samo oraz fakt, że w Wielkopolsce odnotowuje się i inne przykłady podobnego zjawiska artykulacyjnego: *ramiąszko < ramiączko, szterdzieści < czterdzieści*.

²⁸ Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *op.cit.*, s. 220.

²⁹ Duża liczba przykładów z SW nie przeczy temu stwierdzeniu, ponieważ większość z haseł oceniona została tam za sprawą ujęcia w nawias prosty jako gwarowe.

Podejście przywołanych badaczy (z wyłączeniem Świdorskiej i Karasia) do formantu *-yszek* uznać można za genetyczno-homogeniczne, ponieważ próbują określić sposób, w jaki powstał formant, nie uwiadczniając przy tym wewnętrznego zróżnicowania (np. ze względu na typ podstawy, derywacji czy wymienianych elementów) jednostek formant ten zawierających.

W podsumowaniu³⁰ chciałbym zaprezentować inną możliwość interpretacji jednostek z *~yszek*. Nazwijmy je agenetyczno-heterogenicznymi. Elementy przydawki ściśle są ze sobą połączone. Pisząc o heterogeniczności, mam na myśli to, że omawiamy wyrazy, w których formalnie wyróżnić możemy częśćkę *~iszek* lub *~yszek*, ale nie zawsze jest to ta sama częśćka: raz jest to formant derywacji dodatniej (np. *braciszek*), innym razem derywacji dezintegralnej wymiennej (z różnymi rodzajami wymienianych elementów, np. *chłopyszek*, *kamyszek*), jeszcze innym formantem jest jedynie *-ek*, a *-isz-* / *-ysz-* należy do podstawy (np. *stryszek*)³¹, a jeszcze innym jest jedynie formalnie podobna do wcześniej wymienionych zbitka głosek w wyrazie niepodzielnym słowotwórczo (np. *tamaryszek*). Jest to więc zbiór niejednorodny, co przekłada się na to, że poszczególne jednostki mają odmienną genezę, a tym samym kwestia jej ustalenia traci nieco na znaczeniu³². Podejście to ma też tę zaletę, że choć dalsze słowo-

³⁰ W tym celu wykorzystamy wykres 1. Umieszczono na nim omówione powyżej typy słowotwórcze z uwzględnieniem rodzaju podstawy i typu derywacji w obrębie rzeczowników z częśćką *~iszek* i *~yszek*. Nie uwzględniono rzeczowników r. żeńskiego i nijakiego ze względu na małe reprezentacje poszczególnych typów słowotwórczych.

³¹ Przy jednostkach podzielnych słowotwórczo są i dalsze elementy różnicujące zbiór, np. typ podstawy: rzeczownikowe (np. *braciszek*), czasownikowe (np. *storzyszek*) czy przymiotnikowe (np. *śłodyszek*).

³² Podobnie heterogeniczne podejście stosował Bogusław Kreja, tworząc pojęcie nadtypu słowotwórczego, czyli „klasy formacji słowotwórczych mających ten sam wykładnik (formant), ale zróżnicowanych pod względem kategoriałnym” (B. Kreja, *Nadtypy i typy słowotwórcze – ich struktura i dynamika*, w: *idem, Z zagadnień ogólnych polskiego słowotwórstwa. Studia*, Gdańsk 2000, s. 45). Innymi słowy obejmuje on „te wszystkie funkcjonalnie (kategoriałnie) różne typy słowotwórcze, które łączy jednobrzmiący (formalnie identyczny) wykładnik” (*ibidem*). Zastosowana w pracy metoda różni się jednak od nadtypu słowotwórczego tym, że „jednobrzmiący wykładnik” nie musi mieć charakteru słowotwórczego i tym samym analizowany zbiór obejmuje także jednostki niepodzielne słowotwórczo z powtarzalną częśćką oraz podzielne, ale w których powtarzalna częśćka nie jest w całości formantem, np. *stryszek*.

twórstwu strukturalnemu, to jednak bliższe codziennej percepcji językowej. Przeciętny użytkownik języka nie jest specjalistą od słowotwórczych typów, kategorii, rodzajów podstaw, derywacji itd., ale wyrazy kojarzy na zasadzie podobieństwa brzmieniowego (choćby tego poznawanego w szkolnym kursie poezji przez rymy), przez co uruchamiają się niekiedy słowotwórczo niepoprawne mechanizmy analogii³³, etymologii ludowej³⁴ czy reinterpretacji³⁵, na które coraz częściej badacze zwracają uwagę.

Z wykresu 1 widać, że derywaty z *-yszek* jako jedynym wyznacznikiem derywacji (tj. *-yszek* przy podstawach rzeczownikowych bez wymiany formantów) nigdy nie osiągnęły, poza SW odnotowującym sporą liczbą gwaryzmów, więcej niż 4 jednostki i w każdym kolejnym słowniku miały mniejszą liczbę poświadczeń. Trudno więc przypuszczać, aby typ ten mógł samodzielnie oddziaływać na wszystkie struktury z *~yszek*. Kolejny liczebny typ (deminutiva z *-ek* oraz *-ysz-* należącym do podstawy) powiększał swą liczebność aż do końca XIX wieku, ale w USJP zanotowano już tylko 3 jednostki. Z kolei druga co do liczebności grupa rzeczowników z *~yszek*, choć i tak malejąca od połowy wieku XIX, to rzeczowniki niepodzielne słowotwórczo. W myśl więc klasycznego słowotwórstwa, zajmującego się wyłącznie derywatami, w ogóle nie należałoby jej brać pod uwagę przy naszych rozważaniach. Tymczasem mógł być on wzorem, nie tyle słowotwórczym, co brzmieniowym, dla odczasownikowych jednostek botanicznych o rodzimym pochodzeniu (np. *bodziszek*, *kręciszek*, *plodziszek*, *storzyszek*). Słowniki odnotowują je później i w mniejszej liczbie, co by wskazywało na ich zależność, czy nawet wtórność, wobec grupy haseł adaptowanych z łaciny (np. *hanyszek*, *narcyszek*, *tamaryszek*). Te jednostki ze względu na przynależność do słownictwa specjalistycznego stoją obok naszych głównych zainteresowań.

Jednakże wśród pozostałych najpopularniejsze są wyrazy z *~yszek* powstałym z *-ysz-* należącego do podstawy oraz deminutywnego *-ek*, zaś poszczególne typy derywacji dezintegralnej wymiennej nie osią-

³³ Por. np. K. Waszakowa, *O derywatach analogicznych i słowotwórstwie analogicznym*, <http://www.polon.uw.edu.pl/documents/9763960/10288234/waszak2.pdf> [dostęp: 6.02.2014].

³⁴ W. Cienkowski, *Teoria etymologii ludowej*, Warszawa 1972.

³⁵ Wagę tego zjawiska podkreśla Krystyna Kleszczowa, m.in. w: *Reinterpretacje*, w: *eadem*, *Staropolskie kategorie słowotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki*, Katowice 1998, s. 15–35.

Aneks

Materiał wielkopolski zebrany w dwudziestoleciu międzywojennym przez Andrzeja Tomaszewskiego według powiatów:

- gnieźnieński: *dołyszek*³⁶, *na dołyszku*, *garnyszek*, *kotyszek*;
- jarociński: *na dołyszku*, *garnyszek*, *kamyszek*, *kawołyszek*, *zbanyszek*;
- kaliski: *garnyszki*, *kuńdyszek* ‘trochę’, *rzemyszek*;
- koniński: *kamyszek*, *kawołyszek*;
- kościański: *dołyszek*, *garnyszek*;
- leszczyński: *gornyszek*;
- mogileński: *dołyszek*, *na dołyszku*;
- obornicki: *dołyszek*, *garnyszek*, *gornyszek*, *kawołyszek*, *podłyszczek* ‘podwórek’;
- ostrowski: *na dołyszku*, ‘*okrowyszek*’;
- poznański: *dołyszek*, *na dołyjszku*, *garnyszek*;
- strzelecki: *kamyszek*;
- szamotulski: *dołyszek*, *kamyszek*, *kawołyszek*;
- średzki: *dołyszek*, *kamyszek*, *młetysek*;
- śremski: *snopyszek*;
- wągrowiecki: *dołyszek*, *na dołyszku*, *dolyjszek*, *garnyszek*;
- wrzesiński: *dołyszek*;
- żniński: *dołyszek*, *kamyszek*, *stołyszek*.

Rozwiązanie skrótów słownikowych

- SJPD *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.
- SL S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814.
- SPXVI *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa i in., t. 1–24, Wrocław–Warszawa 1966–2006.

³⁶ Ustalenie znaczeń wyrazów z kartoteki Tomaszewskiego sprawia niekiedy kłopoty. Tu liczyć się należy z trzema: ‘brzuch’, ‘żołądek’, ‘wglębie pod piersiami’. Ze względu na słowotwórczy charakter artykułu nie przedstawiam szczegółowej repartycji znaczeń czy dokładnych lokalizacji materiałów Tomaszewskiego.

- Sstp *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk i in., t. 1–11, Warszawa–Kraków 1953–1995.
- SW J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa 1900–1927.
- SWil A. Zdanowicz i in., *Słownik języka polskiego*, cz. 1–2, Wilno 1861.
- SXVII *Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku*, www.xvii.ijp-pan.krakow.pl.
- USJP *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–4, Warszawa 2003.

Greater Polish suffix *-yszek* and suffixes *-yszka*, *-yszko*, *-iszek*, *-iszka*, *-iszko* in the history of Polish language

SUMMARY

The paper reviews formation with the Greater Polish suffix *-yszek* (ex. *chłopyszek*, *kamyszek*) and suffixes *-yszka*, *-yszko*, *-iszek*, *-iszka*, *-iszko*, which have been recorded by the Polish literary language dictionaries from the period of Old Polish to the twentieth century. It turns out that this is not, in fact, only one suffix, but a conglomeration of many (less frequent) subtypes supporting one another in the lexical system.

Key words: suffix *-iszek* (*-yszek*), Greater Polish dialects, literary language, history of the language, word formation.

O Autorze:

Błażej Osowski - doktor nauk humanistycznych w Pracowni Dialektologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania: współczesna dialektologia polska i słowiańska, dialektologia historyczna, słowotwórstwo i semantyka, język czeski.

E-mail: blazej.osowski@amu.edu.pl